

KOVÁCS ESZTER*

A romániai magyarokról a nemzetközi társadalomtudományi folyóiratokban (2008–2018)

Ez az írás azt vizsgálja, hogy a Kelet-Európa történelmével, az etnicitással, a nacionalizmussal és a kisebbségpolitikai témákkal foglalkozó vezető nemzetközi szakfolyóiratokban hogyan jelennek meg a romániai magyarsággal kapcsolatos témák, azaz mely kérdések tematizálódnak e közösség állapotáról, és hol kerülnek közlésre a publikációk. A szemlézett folyóiratok: *Central Europe; East European Politics; East European Politics and Societies; Ethnic and Racial Studies; Ethnicities; Ethnopolitics; Europe-Asia Studies; European Politics and Society; Identities: Global Studies in Culture and Power; Journal of Ethnic and Migration Studies; Journal on Ethnopolitics and Minority Issues (JEMIE); Journal of Nationalism, Memory and Language Politics*¹; *Journal of Race, Ethnicity and Politics*²; *Nationalism and Ethnic Politics; Nationalities Papers; Nations and Nationalism; Problems of Post-Communism; Slavic Review; Sociology of Race and Ethnicity; Studies in Ethnicity and Nationalism*. Ezekben a folyóiratokban 2008 és 2018 között huszonekét publikáció foglalkozott a romániai magyarság helyzetével, vagy érintette a viszonyait. A tanulmányok hét témakörbe különíthetők el: kisebbségi identitás és kettős állampolgárság; kisebbségek reprezentációja; az RMDSZ és a romániai regionalizáció kérdése; kisebbségi jogok és nyelvhasználat; Magyarország kin-state politikája; a státustörvény;

* A szerző doktorandusz, a BCE Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskola hallgatója. E-mail: kovacs.eszter0519@gmail.com

¹ A folyóirat első száma 2017 júliusában jelent meg.

² A folyóirat első száma 2016 márciusában jelent meg.

migráció; Erdély a két világháború között; államszocializmus Romániában és az 1956-os forradalom hatása az erdélyi magyarságra.

1. Az identitás és kettős állampolgárság témában Papp Z. Attila és Veres Valér publikált tanulmányt. Mindkét közlemény a folyóiratok aktuális tematikus számában található. Papp Z. Attila cikke³ az etnikai és vallási kisebbségek politikai antropológiája tematikában⁴ kapott helyet, s mindegyik szerző a kultúrakutatás fogalmaival írta le egy-egy adott társadalom azonosságtudatának változásait. Így Marius Ion Bență tanulmánya is a rendszerváltás utáni román nemzeti identitás átalakulásáról ír.⁵ Az esszencialista és konstruktivisták nézőpontokat párhuzamosan ismertet, illetve a belőlük következő álláspontokat és a két irányzat kapcsolatában meghúzódó konfliktusokat taglalja, röviden említve meg az erdélyi magyarság és a moldáviai román kisebbség identitásának átmeneti állapotát. A szerző szerint a modern nacionalizmus történetében a mai román nacionalizmus egy új szintet mutat, amely egyrészt a konstrukcionista álláspontból ered, másrészt Romániában a nemzeti identitás belépett a termelés és a kereskedelem logikájába, ahol az állampolgárság márka, az útlevelek hiteldokumentumok, így az identitás egy „szerződésre”, az állampolgárságot igazoló dokumentumokra lett mérsékelve.

Papp Z. Attila egy korábbi, 2014-ben – erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és délvidéki (vajdasági) magyarok körében – végzett kutatás⁶ eredményeit használva elemzi a kettős állampolgárságot, a mögötte rejlő kormányzati célokat és az intézkedések hatását. A szerző úgy véli, a határon túli magyaroknak „ajándékozott”, könnyített eljárással megszerezhető magyar állampolgárság új identitáselemeket generál mind egyéni, mind társadalmi szinten.

³ Papp Z. Attila: The Trickster Logics in the Hungarian Dual-Citizenship Offer. *Nationalism and Ethnic Politics*, 2017/. 23. 1. 18–32.

⁴ The Political Anthropology of Ethnic and Religious Minority a tematikus szám címe.

⁵ Bență, Ion Marius: Fluid Identity, Fluid Citizenship: The Problem of Ethnicity in Postcommunist Romania. *Nationalism and Ethnic Politics*, 2017/23. 1. 52–65.

⁶ Papp Z. Attila: Kisebbségi identitáskonstrukciók a kettős magyar állampolgárság által. *Regio*, 2014/4. 118–155.

Illetve a magyar kormányzati politika úgynevezett „trükkös” logikáját látja a kettős állampolgárságban, amely a 2010 utáni magyarországi politikai retorika kommunikációs eszközévé vált. A kettős állampolgárság olyan politikai jó(tett), amely könnyen kommunikálható, egyfajta „önzetlen ajándék”. Ez a logika az identitást megoldandó problémának látja, a legitimitás iránti igényt igyekszik a jötevő nemzetegyesítéssel igazolni, ebben pedig a határon túli magyarokat eszközként kezelik. A cikk szerint a magyar kormány olyan reciprocitási kapcsolatba hívja be a határon túli magyarokat, ahol nehezen tudják értelmezni a hozzárendelt szerepüket, különösen a 2016. október 2-án megrendezett, a bevándorlók elutasításáról szóló népszavazás kapcsán, mivel a határon túli magyar kisebbségeket is gyakran idegenekként stigmatizálják Magyarországon.

Veres Valér kutatása a romániai, szlovákiai, szerbiai és ukrainai magyar kisebbségek etnikai identitásának összehasonlító elemzésére vállalkozik,⁷ beleértve a többségi társadalomhoz és a Magyarországhoz való viszonyukat is. A dolgot az identitás és az állampolgárság összefüggését elemző tematikus blokkban jelent meg Finnország, Nyugat-Afrika és Srí Lanka esetei mellett. Az empirikus eredmények szerint a kisebbségek viszonyulása az anyaországhoz kevésbé fontos, az elsődleges csoport a kisebbségi közösség, amiben élnek. Veres tanulmányában is megragadható a magyar kisebbségek által tanúsított sztereotipizáció és távolságtartás mind a többségi társadalom, mind az anyaországi magyarok felé. A regionális kisebbségi identitás a magyarságtudattal függ össze, de az adott országban élők identitása lakóhelytől függően tartalmazhat román, ukrán, szlovák kötődéselemeket is. Viszont nem mondható el ugyanez a magyarországi svábokról, akik kettős identitással bírnak. A vizsgálat arra is kiterjedt, hogy a különböző magyar kisebbségek hogyan integrálódtak a többségi társadalomba. A kutatás eredményeiből kirajzolódik a különböző nemzeti identitások típusainak és formáinak egyvelege, melyek együttesen jelentkeznek az egyén mindennapi életében, mégsem okoznak zavart.

⁷ Veres Valér: The minority identity and the idea of the ‘unity’ of the nation: the case of Hungarian minorities from Romania, Slovakia, Serbia and Ukraine. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 2015/22. 1. 88–108.

2. Kisebbségek reprezentációja: az RMDSZ és a romániai regionalizáció kérdése ugyan több témakörre tagolódik, viszont a tanulmányok erősen kapcsolódnak egymáshoz, ezért tartottam célszerűnek egy helyen kezelni a két témakört. Kiss Tamás és Székely István Gergő 2016-ban⁸ és 2014-ben megjelent tanulmánya⁹; Toró Tibor 2018-ban¹⁰, valamint Daniel Boschler és Szöcsik Edina 2013-ban megjelent dolgozata¹¹ foglalkozik az RMDSZ-szel. Mindegyik közlemény a *Nationalities Papers* folyóiratban, a kisebbségi csoportok képviseletét elemző más szövegekkel együtt jelent meg. A Székely – Kiss szerzőpáros az RMDSZ rendszerváltás utáni, a romániai magyar politikába való két évtizedes beágyazottságát és mozgósítási stratégiáját vizsgálja. Az 1990-es évektől kezdődően az RMDSZ nemcsak mint kisebbségi párt, de mint politikai szereplő is stabil pontja a román politikának, azonban az elmúlt években több változás mutatkozott meg a párt képviseleti munkájában, nevezetesen egyre inkább fölhagyott a mozgósítással, a közösségszervezéssel, ezzel pedig egyre kevésbé alkalmassá a szervezeti integrációra, amely korábban kulcsszerepet játszott a választási mobilizációban. Bár huszonöt év után is a romániai magyarság képviseletének domináns szervezete, népszerűsége csökkent. E változásnak tulajdonítható a pártnak a kormánykoalícióba való 1996-os belépése, ettől kezdve az RMDSZ a román politikai szereplőkkel szemben tanúsított „megengedőbb” magatartása a jellemző. A szerzők azzal magyarázzák az RMDSZ-nek a kihívói (EMNP, MPP) ellenére is domináns jelenlétét a romániai politikában, hogy a magyarságot képviselni hivatott többi

⁸ Kiss Tamás – Székely István Gergő: Shifting linkages in ethnic mobilization: the case of RMDSZ and the Hungarians in Transylvania. *Nationalities Papers*, 2016/44. 4. 591–610.

⁹ Kiss Tamás – Székely István Gergő: Diversity recognition and minority representation in Central and Southeast Europe: a comparative analysis. *Nationalities Papers*, 2014/42. 3. 426–448.

¹⁰ Toró Tibor: Ethnicization or de-ethnicization? Hungarian political representation in the Romanian parliament. *Nationalities Papers*, 2018/46. 2. 219–236.

¹¹ Boschler, Daniel – Szöcsik Edina: Building inter-ethnic bridges or promoting ethno territorial demarcation lines Hungarian minority parties in competition. *Nationalities Papers*, 2013/41. 5. 761–779.

párttal szemben (EMNP, MPP) még képes arra, hogy a magyarlakta régiók és intézmények finanszírozását elősegítse. A tanulmány egy általános, többféle tárgykörrel foglalkozó számba került be, ez a publikációk sokféleségén is látszik, így a lengyel nemzeti kisebbségek helyzete Litvániában, a kazah nők helyzete és az Észak-Kaukázus historiográfiai elemzése is helyet kapott ugyanott. A szerzőpáros másik, 2014-ben megjelent értekezése¹² Kelet-Közép-Európa tizenhat országának saját kisebbségeihez való viszonyát hasonlítja össze a törvényhozás, a szabályozás diszkurzív keretei alapján. A tanulmány a *Minority Politics and the Territoriality Principle in Europe* című tematikus blokkban kapott helyet, amelyben Tirol és Kárpátalja kisebbségjogi és nyelvpolitikai helyzetével foglalkozó publikációk is olvashatók, s kiderül belőle, hogy Albániában, Bulgáriában, Romániában és Szlovéniában nincsenek kisebbségekre vonatkozó speciális törvények, ennek ellenére Romániában és Szerbiában a szabályzatok leírásában könnyen megkülönböztethető, mely kisebbségek vannak elismerve. Míg Csehország, Románia, Szerbia és Szlovákia nemzeti kisebbségeknak hívja a kisebbségeit, addig Bulgáriában a hivatalos megnevezés „bolgár állampolgárok, akiknek anyanyelve nem a bolgár”.

Toró Tibor az RMDSZ képviselőinek 2004–2008 közötti parlamenti beszédeit vizsgálja a diskurzuselemzés módszerével; konstruktivista szempontból veszi vizsgálat alá a szövegkorpuszokat. Megállapítja, hogy az RMDSZ nyilatkozatai mindig helyzet- és kontextusfüggőek, kisebbségi követeléseik csak nyílt politikai nyilatkozatokban, etnicizált beszédmódban jelennek meg, míg a parlamenti vitákban, melyek közvetlen hatással vannak a szakpolitikai eredményekre, a deeticizált beszédmódot alkalmazzák. Így például a parlamentben csak a decentralizáció és a regionalizáció jelenik meg a magyarokkal kapcsolatban. A diszkrimináció, a kisebbségi jogok, az autonómia nem a magyarokra vonatkozóan artikulálódik. Ezzel ellentétben a nyílt politikai nyilatkozatokban sokszor hangzanak el az autonómiára, a kisebbségi

¹² A tanulmány egy korábbi változata 2011-ben Rejkjavikban az ECPR General Conference című konferencián a kisebbségpolitika szekcióban került bemutatásra.

jogokra vonatkozó, érdekvédő, a megkülönböztetést és a korrupciót elítélő megjegyzések. A tanulmány a *Representation of minorities: perspectives and challenges* tematikájú számban olvasható, amelyben Hollandia angliai képviselőjét és a kisebbségek reprezentációjának módszertani részét taglaló tanulmányok szerepelnek.

Daniel Boschler és Szöcsik Edina közleménye a romániai és szlovákiai kisebbségi pártok szegmentálódásáról és az ennek folytán kialakult versenyhelyezetről értekezik. Hipotézisük szerint a kisebbségi pártok kormányzati koalícióból való kiesése megváltoztatja az erőegyensúlyt a mérsékelték és a radikálisok között; a kisebbségi képviselők közötti versenyhelyzet erőteljes radikalizmushoz vezet. Azonban a két vizsgált országban ez másként működik. Szlovákiában az MKP, miután 2007-ben kiesett a kormányzathoz, radikális beszédmódot és stratégiai irányt vett fel, míg Romániában a 2008-tól ellenzéki pozícióba került RMDSZ, nem követett ilyen stratégiát, nem használta ezt a retorikát. Akik ezt megtették, az RMDSZ politikai vetélytársai voltak, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács és a Székely Nemzeti Tanács, melyek autonómiát követeltek a többszámú magyar területeknek.

Ana Maria Dobre tanulmányában¹³ röviden említi az RMDSZ álláspontját a romániai regionalizációs folyamat során. A szerző szerint Romániában alapvetően a regionalizáció funkcionális módon történt, illetve közel sem volt annyira sikeres a procedúra, mint például Belgium, Németország, Lengyelország, Csehország vagy Szlovákia esetében. A politikai szereplők közül az RMDSZ mutatott nagyobb érdeklődést a folyamat iránt, mivel már 2001-ben erdélyi értelmiségiek egy csoportja memorandumot indítványozott a politikai regionalizáció érdekében, akkor sikertelenül. Így most újra lehetőség kínálkozott az erdélyi magyar kisebbségnek a regionális önkormányzatra. Viszont a kormány és a többi politikai szereplő, tanulva a posztkommunista Jugoszlávia esetéből, a kisebbségeket képviselő pártok autonómiaköveteléseit veszélyfaktornak tekintette, így az állam védelmét fontosabbnak vélték, mint a regionalizáció

¹³ Dobre, Ana Maria: The Dynamics of Europeanization and Regionalisation: Regional Reform in Romania. *European Politics and Society*, 2009/10. 2. 181–194.

kérdését. A dolgozat az EU-bővítéssel kapcsolatos tematikus számban jelent meg a Balkán országairól szóló publikációk mellett. Dragoş Dragoman és Bogdan Gheorghişă dolgozata¹⁴ az Európai Bizottság támogatásával elfogadott és 1998-ban életbe lépett regionalizációs rendelet stratégiájában 2011-ben előterjesztett módosítások körüli vitákat vizsgálta. A cikk célja, hogy rávilágítson a regionalizációs folyamatokban megmutatkozó politikai korlátokra, illetve arra, hogy a kormány törekvése leginkább az volt, hogy a rendeletben létrejött módosítások által a 2012-es választási rendszert a javára fordítsa, amiben az erdélyi magyarság és az RMDSZ kedvezőtlen pozícióba került. Románia 1998-ban kezdte meg a regionalizációs tárgyalásokat, amikor a kormány alapvetően statisztikai megfontolások alapján elfogadta az európai NUTS-rendszert. Ezt a kezdeti lépést a Romániai Regionális Politika Zöld Könyvében vázolták fel. A 2011-es reform szerint a magyar többségű megyék egy nagyobb, „7-es központ”-ba kerültek volna, amelyben a románlakta területek voltak túlsúlyban (Fehér, Brassó, Szeben). Így etnikailag vegyes területi egység jött volna létre, amelyben a magyarok kisebbségben lettek volna.

Másrészről a javasolt regionális átalakulás az RMDSZ-t abba a kedvezőtlen pozícióba állította volna, hogy a korábbiakhoz képest teljesen más környezetben kell versenyeznie a regionális választásokon, kevesebb eséllyel indíthatja polgármestereit, helyi és megyei tanácstagjait. Így elveszíthette volna politikai státusát. A legnagyobb feszültség a többségi és a kisebbségi társadalom elképzelései között volt; a magyar kisebbség részéről született tervezetek egyértelműen az önálló Székelyföld régiót vizionálták, míg a többségi társadalom hevesen elutasított bármiféle etnokulturális alapú megközelítést. A publikáció egy általános, vegyes témákkal foglalkozó számban jelent meg, melyek között ott volt Albánia demokratikus átalakulásának leírása, ebben elemezve a muszlimok által tett lépéseket; a II. világháború utáni korai években alkalmazott innovatív fegyverkezési eszközök a Szovjetunióban, vagy a Szlovénia helyzete a 2008-as világgazdasági válság idején.

¹⁴ Dragoman, Dragoş – Gheorghişă, Bogdan: Regional Design, Local Autonomy, and Ethnic Struggle: Romania's Syncopated Regionalisation. *Europe-Asia Studies*, 68. 2016. 2. 270–290.

3. A kisebbségi jogok és nyelvhasználat témakörét három kutatás öleli fel, amelyek különböző szempontokat vizsgálnak, helyenként mégis összekapcsolhatók. Az Európai Unió, az Európa Tanács és az Európai Biztonsági Együttműködési Szervezet kisebbségpolitikájával Jakob Skovgaard tanulmánya¹⁵ foglalkozik. A Románia és Szlovákia számára a három szervezet által előterjesztett kisebbségpolitikai elképzeléseket. Kulcsfogalma a konszociáció, ennek tükrében vizsgálja a nemzeti kisebbségek kérdését. Az elemzés hangsúlyozza a három szervezet által létrehozott Keretegyezmény tartalmát, melyet inkább „könnyű konszociációnak” nevez, mert a szervezetek a hatalommegosztást részesítették előnyben, nem pedig a kisebbségektől érkező, területi autonómiára való igényt. Ez a dolgozat is egy általános, vegyes témájú számban jelent meg.

Szőcsik Edina tanulmánya¹⁶ azt vizsgálja, hogy az EU-csatlakozás kritériumai a kisebbségvédelem területén hogyan kapcsolódnak a kisebbségi pártok igényeihez. A közlemény a *The Europeanization in Minority Issues in the Western Balkan* tematikus blokkban kapott helyet, ahol négy másik publikáció a Montenegróban és a Macedón Köztársaságban élő kisebbségek helyzetét és a két ország kisebbségpolitikáját vizsgálja. Szőcsik Edina esettanulmánya a romániai és szerbiai magyar kisebbségek képviselőiténél a vonatkozó uniós feltételekkel szemben támasztott követeléseit hasonlítja össze. Az összehasonlításból kiderül, hogy bár a felek igényei hasonlóak, az Európai Unió kisebbségvédelmi kritériumainak alkalmazása a két országban eltérő volt, különösen a kulturális autonómia tekintetében, amelyet az EU Szerbiában támogatott, de Romániában nem. Ugyanakkor az Unió egyenlő támogatást nyújtott mindkét ország számára a kisebbségi nyelvek nyilvános használatának kibővítésére, beleértve az állami hatóságokkal való kommunikációt, valamint a kisebbségek

¹⁵ Skovgaard, Jakob: Towards 'Consociationalism Light'? The EU's, the Council of Europe's and the High Commissioner on National Minorities' policies regarding the Hungarian Minorities in Romania and Slovakia. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, 2009/8. 2. 1–82.

¹⁶ Szőcsik Edina: The EU Accession Criteria in the Field of Minority Protection and Demands of Ethnic Minority Parties. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, 2012/11. 2. 104–127.

anyanyelvű felsőoktatását. Az EU mindkét országban támogatta a decentralizációt, de soha nem kapcsolta össze ezt a kisebbségvédelem kérdésével. Végezetül pedig az esszé mellett érvel, hogy a magyar kisebbségi pártok mérséklődése és radikalizálódása döntően belső folyamatok eredménye, nem az EU által generált állapot.

Balázs Lilla esettanulmánya¹⁷ a kisebbségi nyelvi jogok alkalmazását vizsgálja a román közigazgatásban. A dolgozat a *National Minorities between Protection and Empowerment* tematikus blokkban kapott helyet, amelynek más cikkei a kisebbségi képviselő és a kisebbségvédelem elméleti részét taglalják, illetve az olaszországi Trento autonóm megyében élő és a német-dán határvidéken elhelyezkedő kisebbségek helyzetéről írnak. A szerző a nyelvhasználati törvény pontjait és az RMDSZ képviselőinek gyakorlatban megvalósuló stratégiáit veti össze. A kutatásból kiderül: annak ellenére, hogy az RMDSZ vezető tisztviselői a kormányzatban, a minisztériumokban, a helyi tanácsokban és a kisebbségi nyelvhasználat szabályozását irányító hivatalokban is tevékenyek, a közigazgatásban való magyar nyelvhasználat érvényesítésében még mindig nem tudtak érdemi eredményeket elérni.

4. Magyarország kin-state politikájáról szól Bátor Ágnes, Andreea Udrea, Stephen Deets, illetve Myra A. Warterbury dolgozata. Az elsőként említett szerző¹⁸ a nacionalizmus és europánizáció interakcióját, illetve ennek az alkotmányra gyakorolt hatását vizsgálja Magyarország példáján keresztül. Bátor megállapítja, hogy Magyarország európai uniós előcsatlakozási procedúrája és az 1989 utáni kin-state politikája között megszakadt a diskurzus. Mindkét folyamat különböző alkotmányos identitást követelt meg, melyet jelen esetben nem sikerült összeegyeztetni. A szerző javaslata, hogy az európai kisebbségvédelmi rendszer mezsgyéjén érdemes kezelni az ügyet. Stephen Deets is hasonló

¹⁷ Balázs Lilla: Decoupled Empowerment: Minority Representation and the Implementation of Language Rights in Romania. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, 2014/13. 2. 104–131.

¹⁸ Bátor Ágnes: Kin-State Identity in the European Context: Citizenship, Nationalism and Constitutionalism in Hungary. *Nations and Nationalism*, 2010/16. 1. 31–48.

következtetésre jut,¹⁹ nevezetesen, hogy a Magyarország által alkalmazni kívánt transzszuverén stratégia nem volt összeegyeztethető az európai normákkal, ezért is váltott ki éles vitákat az Európai Unió részéről. Myra A. Warterbury tanulmányában²⁰ az Európai Unió csatlakozásának a Magyarország kin-state politikájára gyakorolt hatását vizsgálja. A szerző, csatlakozva azon megállapításokhoz, mely szerint az európai uniós csatlakozási folyamat nem csökkentette Magyarország státustörvénye körüli vitákat, megállapítja, hogy az EU hatása nem mindig van mérséklő hatással a regionális feszültségekre. Adreea Udrea a magyar státustörvényt, illetve ennek legitimitását és határait értelmezi.²¹ A szerző emellett érvel, hogy az elsődleges felelősség és kötelesség az államon belül élő kisebbségek védelmére kellene irányuljon, amit nem helyettesíthet a kin-state politika, csak kiegészítheti azt.

Bátory Ágnes dolgozata egy általános tematikájú számban jelent meg, az ausztráliai bevándorlással és egyéb, alkotmányossággal kapcsolatos dolgozatok mellett. Adreea Udrea publikációja is vegyes tárgykörökkel foglalkozó számban kapott helyet, mint a Belgiumban élő lengyelek helyzete, azaz a migráció és integráció dinamikája, vagy a kettős identitású kínai-európai narratívák elemzése, illetve a maláj interetnikai konfliktus feltárása sajtóelemzésen keresztül. A két utóbbi tanulmány sem tematikus blokkban, de ugyanabban a számban kapott helyet, a bejrúti konzociáció és a Japánban élő kisebbségek szavazati jogának kiszélesítésével kapcsolatos témák mellett.

5. A romániai magyar ifjúság migrációjának témájával Horváth István 2008-ban megjelent dolgozata²² foglalkozik egy

¹⁹ Deets, Stephan: The Hungarian Status Law and the Specter of Neo-medievalism in Europe. *Ethnopolitics*, 2008. 2–3. 195–215.

²⁰ Warterbury, A. Myra: Uncertain Norms, Unintended Consequences: The Effects of European Union Integration on Kin-State Politics in Eastern Europe. *Ethnopolitics*, 2008/ 2–3. 217–238.

²¹ Udrea, Adreea: A kin-state's responsibility: Cultural identity, recognition, and the Hungarian status law. *Ethnicities*, 2014/14. 2. 324–346.

²² Horváth István: The Culture of Migration of Rural Romanian Youth. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2008/34. 5. 771–786.

kvalitatív felmérés keretében.²³ Kutatását két erdélyi ipari központ – Aranyosgyéres és Marosvásárhely – közelében elhelyezkedő településeken végezte, magyar etnikumúak körében. Horváth társadalmi, gazdasági és kulturális kontextusban vizsgálja a kiválasztott fiatal generáció migrációs hajlandóságát. A kutatás alapján az ifjúság elvándorlása Magyarországra és Nyugat-Európába erős kapcsolatot mutat az egyre szűkebb teret nyújtó „otthoni” felnőtté válás lehetőségeivel, a bizonytalan munkalehetőségekkel. Leginkább a bérkülönbségeket jelölték meg motivációs tényezőként az otthonról elvándorlók, azonban a bérkülönbség nem egyenesen arányos a külföldi munka presztízsével és a helyben végzett előtanulmányokkal, sokkal inkább egyfajta pillanatnyi megoldás. A tanulmány a *The New Face of East–West Migration in Europe* tematikus blokkban helyezkedik el, ahol két másik esszé a lengyel bevándorlók nyugat-európai helyzetét és munkaerő-közvetítését taglalja. Ezenkívül ugyanabban a folyóirat-számban a milánói románokról olvashatunk, illetve magasan kvalifikált románok és magyarok a londoni munkaerőpiacon való elhelyezkedéséről.

6. A következő közlemények tematikája eltérő ugyan, viszont kronologikusan egybetartoznak. Egy Gábor írása az *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában 1918–1944* című, 2015-ben kiadott könyvének egyik fejezete. A tanulmány²⁴ a magyar köztisztviselők 1934–1935. évi román nyelvvizsgáztatását elemzi mint az állam iránti lojalitás igazolását. Egy a vizsgafogalmazásokat nézte meg, és felfedezte a többségi közigazgatási alkalmazottaknak a kisebbségi alkalmazottak iránti szolidaritását, s egyben az állami rendelkezéssel szembeni ellenállását is. A dolgozat egyéb történeti vonatkozású publikációk mellett kapott helyet, mint a 18. századi Szentpétervár intézményi, társadalmi, gazdasági és erkölcsi romlásának feltérképezése; Hruscsov oktatáspolitikája vagy a különböző társadalmi osztályok

²³ A tanulmány egy korábbi változata előadásként a 2005. november 18–19. között a *New Patterns of East-West Migration in Europe* címmel a Hamburg Institute of International Economics által szervezett konferencián volt hallható.

²⁴ Egy Gábor: *Unholy Alliances? Language Exams, Loyalty, and Identification in Interwar Romania.*, *Slavic Review*, 2017/76. 4. 959–982.

önéletrajzainak vizsgálata, melyeket a szovjet állam 1950–1980 közötti időszakban kért megírni.

Becker András kutatása²⁵ a II. világháború első évében Magyarországra és Romániára irányuló brit propaganda eszközeit és stratégiáját vizsgálja fel, azokat a történelmi mozzanatokot mutatja be, amelyek az Erdély körüli vitában Nagy-Britannia produkált, nem utolsósorban a német terjeszkedés megakadályozása érdekében. A tanulmány ugyancsak történelmi és irodalomtörténeti témájú publikációk mellett kapott helyet, melyek témája például a prágai tavasz, vagy a tér és idő megjelenítése Jan Zahradníček cseh költő verseiben.

7. A háború utáni időszak történetéről két tanulmányt találtam. Stefano Bottoni a Román Kommunista Párt kiépüléséről értekezik.²⁶ A szerző leírja, hogy az RKP az 1945–1946 közötti időszakban mindent alárendelt a hatalom megszerzésére, így az erdélyi kérdést is ennek a küzdelemnek a részeként használta fel jó taktikai érzékkel és szovjet segítséggel, hogy a „nemzeti érdek ügyvédje” szerepében tetszelegjen. A hatalom megszerzése, konszolidálása és legitimálása érdekében járt el, azonban kényesen ügyelt arra, hogy ez a hazafiság ne csapjon át nyílt nacionalizmusba. Bottoni közleménye Fehéroroszország, Ukrajna, Lengyelország és a Szovjetunió szocialista időszakának történelmi emlékezetével foglalkozó tanulmányok mellett kapott helyet.

Johanna Granville vizsgálata²⁷ rávilágít arra, hogy az 1956-os magyarországi forradalom leverése, illetve a forradalom melletti erdélyi rokonszenv miatti megtorlás segített a román kommunista vezetésnek hatalma megszilárdításában, ennek következtében az addigiakhoz képest erős diszkrimináció vette kezdetét a magyar lakossággal szemben több területen, így például a magyar

²⁵ Becker András: British Diplomacy, Propaganda, and War Strategy and the Hungarian-Romanian Dispute over Transylvania in 1939–40., *Central Europe*, 2016/14. 1. 1–25.

²⁶ Bottoni, Stefano: Reassessing the Communist Takeover in Romania: Violence, Institutional Continuity, and Ethnic Conflict Management. *East European Politics and Societies*, 2010/24. 1. 59–89.

²⁷ Granville, Johanna: Forewarned is Forearmed: How the Hungarian Crisis of 1956 Helped the Romanian Leadership. *Europe-Asia Studies*, 2010/62. 4. 615–645.

állampolgárok engedelmességre bírásában, a magyar intézmények megszüntetésében és az igazságszolgáltatásban a magyarokra kiszabott hosszabb büntetési tételekben. Emellett felerősödött a román vezetésben a magyar irredentizmustól való félelem is. A dolgozat egy általános, több témával foglalkozó számban jelent meg.

Ebbe a szakirodalmi összefoglalóba azok a tanulmányok kerültek be, melyek a romániai magyarság helyzetét vizsgálják, vagy valamelyest érintik. A vizsgált tíz év tekintetében kijelenthető, hogy a keresett tárgykör eloszlása szórványos és egyenetlen. Ugyanakkor a kiemelten magyarországi és a romániai társadalmak történetét vizsgáló írások megjelenése nem ennyire rendszertelen, a most számba vett írásokon kívül még nyolcvanegy tanulmány öleli fel a két országgal kapcsolatos témákat, így összesen százhárom publikációval számolhatunk.

A vizsgált folyóiratok közül a *Central Europe*, a *Europe-Asia Studies*, a *Slavic Review*, az *East European Politics*, az *East European Politics and Societies*, a *Nationalities Papers* és a *Problems of Post-Communism* a Közép- és Kelet Európával és azon belül is a szláv országokkal, illetve a balkáni régió és Ázsia országaival kapcsolatos tárgyköröket részesítik előnyben. Ezekben a lapokban népszerű tartalmak a kommunizmus emlékezete, a rendszerváltás és az átmeneti évek kérdéskörei. E téren az Oroszországgal kapcsolatos közlemények vannak túlsúlyban, ezt követi Ukrajna, Csehország, Szlovákia, Románia és a többi volt szocialista ország.

A kisebbségi reprezentáció, migráció, európai integráció, multikulturalizmus, rassz- és gender tárgykörök az *Identities*, *Ethnicities*, *Ethnopolitics*, *Nations and Nationalism*, *Nationalism and Ethnic Politics*, *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, az *Ethnic and Racial Studies*, a *Journal of Ethnic and Migration Studies*, a *Journal of Race, Ethnicity and Politics*, a *Studies in Ethnicity and Nationalism*, a *Sociology of Race and Ethnicity* folyóiratokban vannak hangsúlyosan jelen. Itt természetesen európai és kelet-európai vonatkozású írások is helyet kapnak, de többnyire globális szinten kezelik ezeket a témákat. Ezért például számottevő Latin-Amerika, Kína, Közel-Kelet és Ázsia etnikumainak jelenléte a publikált kutatásokban. A *Journal of*

Nationalism, Memory and Language Politics című folyóirat az, amely kivételt képez, úgymond mindkét „tábornak” kedvez.

Magyarország leginkább a roma kisebbség, a szélsőjobb térhódítása, a nacionalizmus, a radikalizmus, a pártrendszer, a gazdasági válság, a posztkommunizmus, az EU-tagság, illetve az 1956-os események kapcsán fordul elő a folyóiratokban. Az *East European Politics* folyóiratban szinte minden évben előfordult egy-egy országunkat érintő tanulmány (10), illetve a *Nationalities Papers* (4), a *Problems of Post-Communism* (4) és az *Ethnic and Racial Studies* (4) folyóiratokban is több vonatkozó közlemény került publikálásra, a többi folyóiratban csak szórványosan.²⁸ A vizsgált folyóiratok közül négyben egyszer sem jelent meg a magyar téma.²⁹

Romániával kapcsolatban a kommunizmus kiépülése, a kommunizmus emlékezete, a Ceaușescu-diktatúra, a szocialista nacionalizmus és a rendszerváltás utáni átmenet évei, a korrupció, az EU-integráció és a balkáni régió, a társadalmi mozgalmak, valamint a roma kisebbség témái gyakoriak. A *Nationalities Papers* (7) és az *East European Politics* (7) folyóiratokban is szinte minden évben olvasható egy-egy Románia-tanulmány, illetve a *Europe Asia Studies* (6), a *European Poplitics and Societies* (5), a *Problems of Post-Communism* (4), az *Ethnic and Racial Studies* (4), a *Journal of Ethnic and Migration Studies* (4) és a *Studies in Ethnicity and Nationalism* (4) folyóiratokban is a magyar vonatkozású ügyeknél jobb a megjelenési arány. A számadatokból látszik, hogy a romániai témák egyenletesebb eloszlásúak a magyarországiakhoz képest. Illetve itt is észlelhető szórványos közlés bizonyos folyóiratokban.³⁰

²⁸ *Central Europe* (2); *Europe Asia Studies* (2); *Slavic Review* (2); *East European Politics and Societies* (2); *Identities: Global Studies in Culture and Power* (2); *JEMIE* (1); *Nations and Nationalism* (1); *Journal of Ethnic and Migrations Studies* (1); *Journal of Nationalism, Memory and Language Politics* (1).

²⁹ A *Nationalism and Ethnic Politics*, az *Ethnicities*, a *Journal of Race, Ethnicity and Politics*, a *Studies in Ethnicity and Nationalism* és a *Sociology of Race and Ethnicity* folyóiratokban.

³⁰ *Central Europe* (1); *Identities: Global Studies in Culture and Power* (2); *Ethnic and Racial Studies* (4); *Journal of Ethnic and Migration Studies* (4); *Studies in Ethnicity and Nationalism* (4), *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe: JEMIE* (1).

A vizsgált periodikák közül ötben³¹ egyszer sem fordult elő Romániával kapcsolatos dolgozat.

A romániai anyagok a magyarországiakhoz képest valamivel nagyobb helyet foglalnak el, harminchat-negyvenöt az arány a két ország publikációs eloszlásában. Eltérőek a témák, a két ország sajátos problémái domborodnak ki a közleményekben, csak a posztkommunizmus témakörében és a roma kisebbség, illetve a migráció tematikájában lehetne hasonlónak nevezni a magyar és román anyagokat.³² Két folyóiratból maradnak el teljes mértékben a romániai és magyarországi, valamint a romániai magyarságot érintő publikációk. Ez azzal magyarázható, hogy azokban a folyóiratokban többnyire a rassz-, gender-, kolonializmus-, multikulturalizmus-témák kapnak helyet, a kutatott népesség elsöprő többségben az Egyesült Államok, Latin-Amerika és az afrikai kontinens országainak lakossága. A két folyóirat összes lapszámában csak négyszer fordult elő európai országra vonatkozó tanulmány.³³ A romániai magyarsággal kapcsolatos témák megjelenési helye kevésbé azonos a többi, román és magyar publikáció megjelenési helyével és azok arányával. A talált huszonkét publikációból három került ki azonos folyóiratból (*Nationalities Papers*), ez egyike azoknak, amelyek Romániával kapcsolatban a legtöbb tanulmányt közölték. Másrészt a legtöbb magyar és román vonatkozású tanulmánynak helyet adó folyóiratból (*East European Politics*) egy tanulmány sem került be a keresett témakörbe. Következésképp elmondható, hogy az erdélyi magyarságot érintő témák nem csak azokban a folyóiratokban jelentek meg, amelyek homlokterében a kelet-európai térség volt szocialista országai, a balkáni államok, Eurázsia és azok történelmi múltja, képzőművészete, politikai, gazdasági és társadalmi helyzete, illetve etnikai konfliktusai állnak.

³¹ A *Nations and Nationalism, a Nationalism and Ethnic Politics, a Journal of Race, Ethnicity and Politics, a Sociology of Race and Ethnicity* és a *Journal of Nationalism, Memory and Language Politics* című folyóiratokban.

³² Ez nem jelenti azt, hogy mennyiségben is, azaz a cikkek számában is hasonlóak.

³³ A *Sociology of Race and Ethnicity* folyóirat 1/2. lapszámában Belgiumra vonatkozó,—illetve a *Journal of Race, Ethnicity, and Politics* folyóirat 1/2. lapszámában Hollandia és Anglia kisebbségeit érintő; továbbá Európa és a muszlim kérdés kapcsolatát taglalja egy tanulmány.

Olyan folyóiratok (*Nations and Nationalism, Ethnicities, Ethnopolitics, Identities: Global Studies in Culture and Power*) is helyet adtak a témában talált publikációknak, amelyeket az jellemez, hogy a különböző tudományterületeket – mint a kultúratudományok, politikatudomány, közgazdaságtan, szociológia, antropológia, pszichológia – összefogja, és ezek keretében vizsgálja globálisan az etnicitás, identitás és kisebbségek témakörét.

Felhasznált irodalom

- Balázs Lilla: Decoupled Empowerment: Minority Representation and the Implementation of Language Right in Romania, *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*: JEMIE, 2014. 13/2. 104–131.
- Bátory Ágnes: Kin-State Identity in the European Context: Citizenship, Nationalism and Constitutionalism in Hungary, *Nations and Nationalism*, 2010. 16/1. 31–48.
- Becker András: British Diplomacy, Propaganda, and War Strategy and the Hungarian-Romanian Dispute over Transylvania in 1939–40s a brit propaganda, *Central Europe*, 2016. 14/1. 1–25.
- Bența, Ion Marius: Fluid Identity, Fluid Citizenship: The Problem of Ethnicity in Postcommunist Romania, *Nationalism and Ethnic Politics*, 2017. 23/1. 52–65.
- Boschler, Daniel – Szöcsik Edina: Building inter-ethnic bridges or promoting ethno territorial demarcation lines Hungarian minority parties in competition. *Nationalities Paper*, 2013. 41/5. 761–779.
- Bottoni, Stefano: Reassessing the Communist Takeover in Romania Violence, Institutional Continuity, and Ethnic Conflict Management, *European Politics and Societies*, 2010.24/1. 59–89.
- Deets, Stephan: The Hungarian Status Law and the Specter of Neomedievalism in Europe, *Ethnopolitics*, 2008. 7/2–3. 195–215.
- Dobre, Ana Maria: The Dynamics of Europeanization and Regionalisation: Regional Reform in Romania, *European Politics and Societies*, 2009. 10/2. 181–194.

- Dragoş Dragoman: Regional Design, Local Autonomy, and Ethnic Struggle: Romania's Syncopated Regionalisation, *Europe-Asia Studies*, 2016. 68/2. 270–290.
- Egry Gábor: Unholy Alliances? Language Exams, Loyalty, and Identification in Interwar Romania, *Slavic Review*, 2017. 76/4. 959–982.
- Granville, Johanna: Forewarned is Forearmed: How the Hungarian Crisis of 1956 Helped the Romanian Leadership. *Europe-Asia Studies*, 2010. 62/4. 615–645.
- Horváth István: The Culture of Migration of Rural Romanian Youth. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2008. 34/5. 771–786.
- Kiss Tamás – Székely Gergő István Diversity recognition and minority representation in Central and Southeast Europe: a comparative analysis, *Nationalities Papers*, 2014. 42/3. 426–448.
- Kiss Tamás – Székely Gergő István: Shifting linkages in ethnic mobilization: the case of RMDSZ and the Hungarians in Transylvania, *Nationalities Papers*, 2016. 44/4. 591–610.
- Papp Z. Attila: Kisebbségi Identitáskonstrukciók a kettős magyar állampolgárság által. *Regio*, 2014. 22/1. 118–155.
- Papp Z. Attila: The Trickster Logics in the Hungarian Dual-Citizenship Offer. *Nationalism and Ethnic Politics*, 2017. 23/1. 18–32.
- Skovgaard Jakob: Towards 'Consociationalism Light'? The EU's, the Council of Europe's and the High Commissioner on National Minorities' policies regarding the Hungarian Minorities in Romania and Slovakia. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe : JEMIE*, 2009. 8/2. 1–82.
- Szöcsik Edina: The EU Accession Criteria in the Field of Minority Protection and Demands of Ethnic Minority Parties. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe: JEMIE*, 2012. 11/2. 104–127.
- Toró Tibor: Ethnicization or de-ethnicization? Hungarian political representation in the Romanian parliament. *Nationalities Papers*, 2018. 46/2. 219–236.

Udrea, Andreea: A kin-state's responsibility: Cultural identity, Recognition, and the Hungarian Status Law. *Ethnicities*, 14/2. 324–346.

Veres Valér: The minority identity and the idea of the 'unity' of the nation: the case of Hungarian minorities from Romania, Slovakia, Serbia and Ukraine. *Identities. Global Studies in Culture and Power*. 2015. 22/1. 88–108.

Warterbury, A. Myra: Uncertain Norms, Unintended Consequences: The Effects of European Union Integration on Kin-State Politics in Eastern Europe. *Ethnopolitics*, 2008. 7/2–3. 217–238.